

Школа за основно образовање одраслих „Обреновац“

СРПСКИ ЈЕЗИК

8. разред

Обреновац, јануар 2021.године

Развој српског књижевног језика

Заједнички језик свих словенских народа у почетку је био **старословенски језик**. Од 2. до 7. века Словени се селили у три главна правца-на југ, исток и запад и тада се формирају три групе словенских језика:

-**Јужнословенска група** (српски/хрватски, словеначки, македонски, бугарски)

-**Источнословенска група** (руски, белоруски, украјински)

-**Западнословенска група** (пољски, чешки, словачки, лужичко-српски)

Када су примали хришћанство као нову веру, Словени су добили и писмо **глаголицу** за књижевни језик који ће користити-**старословенски језик**. Мисионари из Солуна, **Ћирило и Методије**, долазе у Моравску ширећи хришћанство и писменост међу Словенима. Година **863.** сматра се **годином почетка словенске писмености на словенском књижевном језику**. Након њихове смрти, њихов рад настављају њихови ученици, **Климент и Наум**, који стварају још једно писмо словенског језика-**ћирилицу**. То писмо, које је временом усавршавано, наше је садашње званично писмо.

Старословенски језик је био српски књижевни језик од 9. до 12. века када је дошло до многих измена/редакција, а српска редакција названа је **српскословенски језик**. Овај књижевни језик био је у употреби од 12. до 18. века. Овим језиком написан је најстарији и најлепши ћирилички споменик српске књижевности-*Мирослављево јеванђеље* (12. век).

1690. године Срби су се населили на простор данашње Војводине и јужне Мађарске (Велика сеоба Срба). Аустрија, која је тада владала тим областима, покушавала је Србима да наметне католичанство, те су се Срби обратили православној Русији за помоћ. Русија је послала своје учитеље, а настава се одржавала на **рускословенском језику**. Мешањем српскословенског, рускословенског и руског књижевног језика, настао је нови књижевни језик Срба-**славеносрпски језик**. Најпознатији књижевни споменик српске културе тог доба био је часопис *Славеносрпски магазин*, који је уредио Захарија Орфелин и штампао га у Венецији 1768. године. Највећи недостатак овог језика било је одсуство правила.

У другој половини 18.века,српски просветитељ,**Доситеј Обрадовић**,узнавши културу просвећених европских држава,истиче идеју о потреби писања на народном језику у делима *Писмо љубезноме Харалампију* и *Живот и прикљученија*. Међутим,ни Доситејева дела нису била написана чистим народним језиком.

Књижевни језик од Вука до данас

Вук Стефановић Караџић (1787-1864) био је српски филолог,реформаторсрпског језика,сакупљач народних умотворина и писац првог речника српског језика.**1818.године** написао је и објавио **Српски рјечник** и то је било прво дело штампано ћирилицом коју је Вук сам реформисао и у којој је користио нова слова- Ћ,Ђ,Џ,Љ,Њ и Ј.

Вук је ћириличку азбуку свео на 30 слова,поштујући гласовно(фонолошко)начело да један глас треба да буде обележен само једним знаком-словом.Вукова ћирилица нема ниједан двојни знак и зато је сматрају савршеним писмом.Усвојио је и проповедао правило *Пиши као што говориш и читај као што је написано*.Књижевни језик за који се залагао био је заснован на говору његовог родног краја(родио се у Тршићу код Лознице).

У првим деценијама 20.века-стварање заједничке државе Срба,Хрвата и Словенаца после Првог светског рата-оставиле су трага и на језичком пољу.У заједничкој држави Срби и Хрвати имали су заједнички језик-**српскохрватски**,а Срби,који су дотад писали само ћириличким писмом,усвајају и **латиницу**.Међутим,распад југословенске државе деведесетих година 20.века,довео је до издвајања језика.Код Хрвата је остао само назив *хрватски језик*,а код Срба *српски језик*.

Пошто је језик друштвена категорија,он се упоредо с развојем друштва мења.Историјске везе са другим народима довеле су до тога да многе речи тих народа постану део нашег лексичког фонда: речи из турског језика-**турцизми**(бунар,капија кашика..),грчког језика - **грецизми**(анђео,мантија,икона..),француског-**галицизми**(балет,мода,роман..),немачког – **германизми**(вага,пегла,шнала..),енглеског-**англицизми**(спорт,клуб,џемпер..)

Дијалекти српског језика

Дијалекти или наречја су варијације једног језика које се говоре у различитим географским подручјима. Величина подручја и број говорника може да варира. Дијалекти српског језика су варијације српског, засноване на штокавском наречју. Дијалекти се деле на:

1. Шумадијско-војвођански дијалекат(заступљен у северозападном делу Србије)

2. Косовско-ресавски дијалекат(заступљен у централном подручју Србије)

3. Призренско-тимочки дијалекат(заступљен на подручју од Тимока до Призрена)

4. Источнохерцеговачки дијалекат(говори се у источној Херцеговини, Црној Гори, западној Србији и Хрватској)

5. Зетско. рашки дијалекат(углавном се користи у Црној Гори)

Шумадијско-војвођански(са екавским изговором) и источнохерцеговачки дијалекат са ијекавским изговором, постали су основица од које се пошло у стварању српског књижевног језика. Њихове особине су постојање четвороакценатског система и развијена деклинација(седам падежа).

Акценти

Акценат је **гласовно истицање слога у речима**. Акценат доприноси мелодичности говора. У српском језику постоје **четири акцента**-два кратка и два дуга.

-Краткосилазни " -тон и снага у изговору наглашеног слога нагло падају

Примери: ноге, пас улица, ветар

-Краткоузлазни ' -тон и снага расту

Примери: нога, вода, планина, жена

-Дугосилазни - -тон и снага кратко расту, а дуго падају

Примери: руке, мајка, кров, рад

-Дугоузлазни ' -тон и снага дуго расту,а при крају снага мало пада

Примери:сека,глава,врата,река

Зависне предикатске реченице

Зависне су оне предикатске реченице које не могу да стоје самостално,већ су чланови друге предикатске реченице или синтагме.Оне могу бити:

1.Изричне реченице-исказују садржај говорења,мишљења.опажања и осећања у вишој реченици.Повезују их везници-да,како.

Рекли су ми да сам добар ученик.

2.Зависноупитне реченице-имају облик питања у неуправном говору.Везници су упитне речи-ко,како.зашто,где шта...

Реци ми како да поправим оцене.

3.Односне реченице-ближе одређују неки појам из више реченице.Везници су заменице-који,чији.какав;прилози-где,кад,колико,као.што.

Ко пева,зло не мисли.

4.Месне реченице-показују место вршења радње.Везници-где,куда.камо.одакле,докле,откуда.

Где мачке нема,мишеви коло воде.

5.Временске реченице-показују време вршења радње.Везници-кад,док,пошто.чим,тек..

То је било онг лета када смо се упознали.

6.Узрочне реченице-показују узрок вршења радње.Везници-јер,зато,пошто,стога што..

Нисмо отишли на излет,јер је падала киша.

7.Последичне реченице-исказују последичне радње више реченице.Везници-такав,толики,тако,толико.

Толико ми је досадно да не знам шта ћу.

8.Намерне реченице-у њима се показује намера вршења радње.Везници:да,како,не(би) ли..

Пожурила је да би стигла на време.

9.Поредбене(начинске)реченице-у њима се пореди оно што је исказано вишом реченицом.Везници-као,како,као што као да,као кад,него, него што..

Боље се сада осећам него што је то било раније.

10.Условне реченице-показују услов вршења радње.Везници-ако,уколико,ли кад,да.

Боље ћу се осећати,ако се лепо обучем.

11.Допусне реченице-показују да се допушта вршење радње више реченице,упркос одређеним препрекама.Везници-иако,мада,премда,макар.

Иако га је болела глава,наставио је игру.

Књижевни родови и врсте

Књижевне родове делимо на:

1)Лирику

2)Епику

3)Драму

Лирика,књижевни род који је добио назив по старогрчком жичаном инструменту,лири,уз који су се изводиле.Осећајност,звучност,сажетост,вишезначност само су неке од одлика овог књижевног рода.Лирика обухвата ове књижевне врсте:елегија,описна песма,љубавна песма,мисаона песма,сатирична и хумористичка песма.

Епика,књижевни род у коме су приповедање,изграђени књижевни ликови,радња која је узрочно-последично повезана,објективност, важне одлике.Обухвата ове књижевне врсте:еп,поема,роман,приповетка,новела,афоризам.

Драма, књижевни род чије су основне одлике – радња која се одвија кроз дијалог, подељена у чинове, подела ликова на улоге (протагонисти, антагонисти). У оквиру драме разликујемо трагедију, комедију и драму у ужем смислу.

* **Нарација** (приповедање, причање) – излагање догађаја према хронолошком редоследу, уз узрочно-последични развој догађаја. Користи се у епском књижевном роду.

* **Дескрипција** – описивање, приказивање. Најчешће описивањем спољашњег света, писац изражава своје емоционално стање. Подједнако је важна и за епику и за лирику.

Функционални стилови

Функционални стил је начин употребе језика. Разликују се по намени и има их пет:

- 1) **Разговорни стил** – употребљава се у свакодневној комуникацији, понекад могу бити присутни дијалектизми и жаргонизми.
- 2) **Књижевноуметнички стил** – налази се књижевноуметничким делима, препознатљив по субјективности, оригиналности и стилским фигурама.
- 3) **Научни стил** – налазимо га у стручним и научним радовима. Одликују га стручни изрази и одсуство стилски обликованих реченица.
- 4) **Новинарски стил** – овим стилем се пишу вести, новински чланци, извештаји, колумне и репортаже. Одликује га тачно изношење чињеница.
- 5) **Административни стил** – примењује се у пословним списима, записницима, бирократији. Одликује га формално, недвосмислено, шаблонско писање.

Георгије „Ђура“ Јакшић (1832-1878) био је српски

сликар, песник, приповедач, драмски писац, учитељ и бием. Живео је и умро у Београду.

„Отаџбина“- кроз стихове ове лирске родољубиве песме, Ђура Јакшић је изразио своју љубав према домовини и снажно осећање да је српска земља изузетна, света и неосвојива, а да је те особине стекла херојским жртвовањем предака у борби за њену слободу. Композицију песме чине три песничке слике: високи камен који прети сунцу, пирамида која се из праха диже у небо и чврст бедем од којег се одбијају сви непријатељи Србије.

Бранислав Нушић (1864-1938) био је српски комедиограф и писац

романа, драма, прича и есеја. Радио је и као новинар и дипломата. Родио се, живео и умро у Београду.

„Сумњиво лице“- у овој, можда најпознатијој Нушићевој комедији главна тема је корумпирана и неспособна власт која, у вечитом страху од раскринкавања, тражи сумњиво лице које може открити све недостатке овакве власти. Наравно, неписменост и корупција су пресудни у доношењу оптужбе и пресуде. Радња се дешава у Србији у време владавине династије Обреновића, а ова друштвена сатира је упућена против режима њихове власти. Ликови: Јеротије Пантић, Жика, Ђока, Марица, Анђа.. Основна порука овог дела- дај човеку власт, па ћеш видети какав је.

Лаза Лазаревић (1851-1891) био је српски књижевник и лекар. Творац

је српске реалистичке приповетке и један од најбољих стилиста у историји наше прозе. Написао је девет приповедака, у којима обрађује судбину индивидуе са становишта заједнице и унутрашњих, психолошких стања.

„Све ће то народ позлатити“- приповетка у којој Лазаревић осуђује небригу друштва за ратног инвалида и поставља питање- Може ли се драгоценим поклонима платити телесна онеспособљеност? Лик оца, Благоја Казанџије, један је од најдубље приказних портрета српске књижевности.